

Całka podwójna

Zamiana zmiennych i zastosowania geometryczne

Twierdzenie (o zamianie zmiennych): Jeżeli

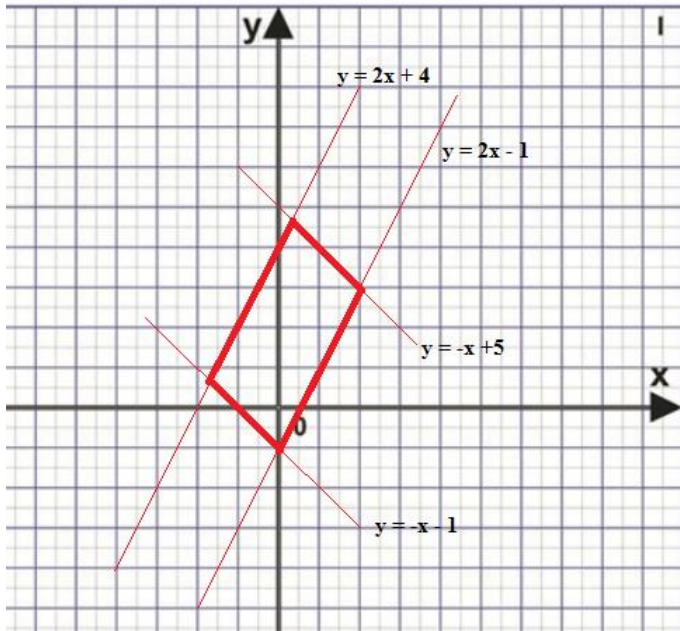
- a) Odwzorowanie $\Delta \ni (u, v) \rightarrow (x(u, v), y(u, v)) \in D$ przekształca wzajemnie jednoznacznie wnętrze obszaru Δ na wnętrze obszaru D
- b) Pochodne cząstkowe x_u, x_v, y_u, y_v są ciągłe
- c) f jest ciągła w D
- d) $\frac{D(x, y)}{D(u, v)} \neq 0$ wewnątrz obszaru Δ ,

to

$$\iint_D f(x, y) dx dy = \iint_\Delta f(x(u, v), y(u, v)) \cdot \left| \frac{D(x, y)}{D(u, v)} \right| du dv$$

Przykład. Oblicz $\iint_D (x + y) dx dy$ gdzie D jest zadany nierównościami: $-4 \leq 2x - y \leq 1$, $-1 \leq x + y \leq 5$.

Rozwiązanie. Zadanie można zrobić bez zamiany zmiennych, ale opisanie obszaru D jest wtedy kłopotliwe.

Podstawiamy

$$u = 2x - y$$

$$v = x + y.$$

Stąd łatwo

$$x = \frac{u + v}{3}$$

$$y = \frac{-u + 2v}{3}$$

a zatem

$$\frac{D(x, y)}{D(u, v)} = \begin{vmatrix} 1/3 & 1/3 \\ -1/3 & 2/3 \end{vmatrix} = 1/3.$$

Wobec tego, z twierdzenia o zamianie zmiennych,

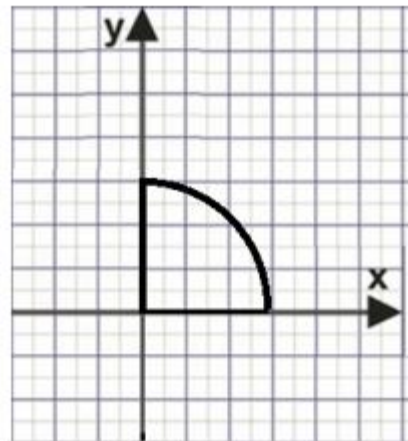
$$\iint_D (x + y) dx dy = \iint_{\Delta} \left(\frac{u + v}{3} + \frac{-u + 2v}{3} \right) \cdot \frac{1}{3} du dv = \int_{-4}^1 du \int_{-1}^5 \frac{v}{3} dv = \int_{-1}^4 \frac{v^2}{6} \Big|_{-1}^5 du = \int_{-4}^1 4 du = 4u \Big|_{-4}^1 = 20.$$

Współrzędne biegunowe

$$x(r, \phi) = r \cdot \cos \phi$$

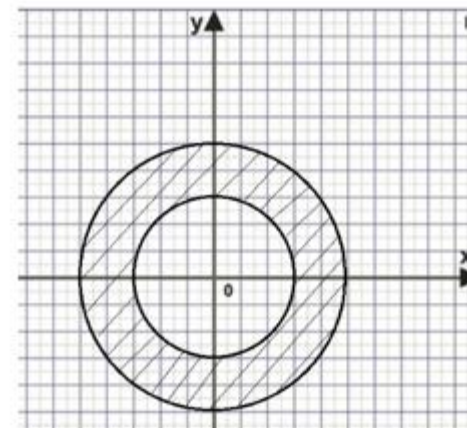
$$y(r, \phi) = r \cdot \sin \phi$$

$$\frac{D(x, y)}{D(r, \phi)} = r$$

$$D: x^2 + y^2 \leq 9, x \geq 0, y \geq 0$$

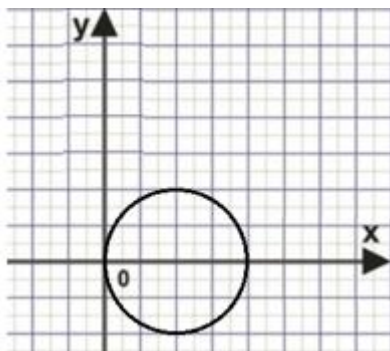
$$\Delta: 0 \leq r \leq 3, 0 \leq \phi \leq \frac{\pi}{2}$$

$$D: 9 \leq x^2 + y^2 \leq 25$$

$$\Delta: 3 \leq r \leq 5, 0 \leq \phi \leq 2\pi$$

Nieco trudniej opisać koło typu $x^2 + y^2 \leq 4x$

Wstawiając współrzędne biegunowe otrzymujemy

$$r^2 \leq 4r \cos \phi \quad \text{czyli} \quad r \leq 4 \cos \phi$$

Ponieważ $r \geq 0$ (czyli $\cos \phi \geq 0$), otrzymujemy stąd

$$-\pi/2 \leq \phi \leq \pi/2$$

$$0 \leq r \leq 4 \cos \phi$$

(wynika to też z rysunku, bo I i IV ćwiartka)

Zastosowania geometryczne

Objętość bryły

Objętość bryły pomiędzy wykresami funkcji $z_g(x, y)$ (powierzchnia górna bryły) i $z_d(x, y)$ (powierzchnia dolna) której rzutem na płaszczyznę Oxy jest obszar D wyraża się wzorem:

$$V = \iint_D (z_g(x, y) - z_d(x, y)) dx dy.$$

Pole obszaru płaskiego

Pole obszaru płaskiego D w płaszczyźnie Oxy można obliczyć korzystając z następującego wzoru:

$$|D| = \iint_D dx dy.$$

Pole płyta powierzchniowego

Pole płyta powierzchniowego S , który jest wycinkiem powierzchni o równaniu $z = f(x, y)$ otrzymanym dla $(x, y) \in D$ wyraża się wzorem:

$$|S| = \iint_D \sqrt{1 + \left(\frac{\partial z}{\partial x}\right)^2 + \left(\frac{\partial z}{\partial y}\right)^2} dx dy.$$

Zadania.

1. Oblicz $\iint_D (x + 2y) dx dy$ na obszarze D danym nierównościami: $1 \leq 2x + y \leq 3, 2 \leq x - 2y \leq 4$.
2. Oblicz $\iint_D e^{x^2+y^2} dx dy$ gdzie D jest wycinkiem koła $x^2 + y^2 \leq 4$ leżącym ponad prostymi $y = -x$ i $y = x$.
3. Oblicz $\iint_D x^3 dx dy$ jeśli D to obszar leżący w I ćwiartce układu współrzędnych i ograniczony przez krzywe $x^2 + y^2 = 1, x^2 + y^2 = 4, y = 0, y = x$.
4. Oblicz $\iint_D y dx dy$ jeśli D jest ograniczony krzywą $x^2 + y^2 + 2y = 0$.
5. Obliczyć objętość bryły ograniczonej
  - a) powierzchniami $x + y + z = 10, x^2 + y^2 = 4, x = 0, y = 0, z = 0$.
  - b) paraboloidą $z = x^2 + y^2$ (od dołu) oraz sferą $x^2 + y^2 + z^2 = 2$ (od góry).
  - c) powierzchniami: $x^2 + y^2 + z^2 = R^2$ oraz $x^2 + y^2 = Rx$.
  - d) powierzchniami $z = 3 \arctan \frac{y}{x}, z = 0, \sqrt{x^2 + y^2} = 2 \arctan \frac{y}{x}, y \geq 0$.
6. Obliczyć pole powierzchni
  - a) tej części walca $x^2 + z^2 = a^2$, którą z niego wycina walec $x^2 + y^2 = a^2$.
  - b) jaką ze sfery $x^2 + y^2 + z^2 = R^2$ wycina walec $x^2 + y^2 = Rx$.
  - c) bryły $az = xy$ leżącej wewnątrz walca $(x^2 + y^2)^2 = 2a^2 xy$.
  - d) tej części sfery $x^2 + y^2 + z^2 = R^2$, której punkty (x, y, z) mają współrzędną $z \geq a$, gdzie $a \geq 0$.